

GAAT DE LAATSTE VINDPLAATS VAN DE MUURHAGEDIS IN NEDERLAND VERLOREN ?

door J. Th. TER HORST

Na zeer vele jaren is plotseling het probleem hoe de laatste biotoop van de Muurhagedis – *Lacerta muralis muralis* Laurenti – voor Nederland behouden kan worden weer aktueel geworden. Deze biotoop bevindt zich midden in de stad Maastricht en wel in de z.g. „Hoge Fronten” („Bossche Fronten”, bij de Maastrichtenaar beter bekend als „De Werreke”). Dit zijn vestingswerken, die behoren aan de Staat der Nederlanden; het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en de Dienst der Domeinen treden respectievelijk op als materieel en financieel beheerder.

Voor de restauratie van de vestingmuren is namelijk een krediet beschikbaar gekomen groot f 265.050,00; overigens slechts een fractie van het bedrag dat de gehele restauratie moet gaan kosten. (Dit totaalbedrag wordt geschat tussen de 6 en 8 miljoen gulden). Eind augustus 1975 moet dit eerste krediet benut zijn. Dit ijtempo houdt weer verband met de verruiming van de werkgelegenheid.

Deze nieuwe ontwikkeling, die slechte gevolgen kan hebben voor de Muurhagedis, werd echter half september vooruit gegaan door groot alarm, geslagen door de werkgroep Limburg van de Nederlandse Vereniging voor herpetologie en terrariumkunde „Lacerta”, die ontdekt had dat de z.g. „grachten” tussen de vestingmuren door de gemeente Maastricht grondig waren omgeploegd en met behulp van een bulldozer waren geëgaliseerd. De begroeiing was daardoor volledig verdwenen. Dit betekende dat deze vegetatie geen schuilgelegenheid meer bood voor de muurhagedissen; dat een groot aantal voederplanten voor insecten, waarvan de hagedissen weer moeten leven, geëlimineerd was.

Het is moeilijk zich aan de indruk te onttrekken, dat deze opschoning – bedoeld als „enige voorbereidende werkzaamheden voor het herstel van de muren en bastions” – de gemeente Maastricht wel te pas kwam in verband met haar plannen om deze Staatseigendommen meer dan tot nu toe voor recreatieve doeleinden bruikbaar te maken.

Lacerta muralis muralis Laurenti (foto: van Nieuwenhoven)

Laten we deze communicatiestoornis tussen Gemeente en Rijk echter maar vergeten. Na inschakeling van en in overleg met de Hoofdingenieur-Directeur voor de Landinrichting in de provincie Limburg kwam namelijk na een inspectiebezoek aan het vestingstelsel in november 1974 het volgende naar voren.

Enerzijds dat we niet al te veel in paniek moeten raken over deze egalisering omdat toen reeds te zien was dat de natuurlijke vegetatie zich weer snel zal herstellen, echter onder voorwaarde dat een herha-

ling van zo iets niet zal geschieden. Anderzijds dat de recreatie-, cultuurhistorische- en natuurbeschermingsbelangen in dit grote en gevarieerde gebied bij een goed beleid wel samen kunnen gaan.

Teneinde de natuurbeschermingsbelangen beter veilig te stellen heeft daarna de Inspecteur der Domeinen Zuidoost Nederland aan de gemeente Maastricht voorgesteld een deskundige van het Staatsbosbeheer in de „Commissie Hoge Fronten” op te nemen en als zodanig werd ik voorgedragen. Met genoegen

De „Hoge Fronten” te Maastricht voor het opschonen.

(foto: van Nieuwenhoven)

heb ik mij voor dit doel beschikbaar gesteld. Op 6 februari 1975 heb ik in dit verband aan deze commissie een memorandum aangeboden, dat ik in zijn geheel hieronder laat volgen en waarbij de inhoud voor zich zelf spreekt.

„MEMORANDUM betreffende biotoop van de Muurhagedis in het vestingstelsel „Bossche Fronten” in de gemeente Maastricht.

In de Nederlandse fauna komen drie soorten hagedissen voor, te weten:

<i>Lacerta agilis agilis</i> (Linné)	Zandhagedis;
<i>Lacerta vivipara</i> (Jacquin)	Levendbarende Hagedis;
<i>Lacerta muralis muralis</i> Laurenti	Muurhagedis.

Bij ministerieel Besluit van 6 augustus 1973 (Besluit beschermde inheemse diersoorten) ter uitvoering van artikel 22, eerste lid, aanhef en onder a, van de Natuurbeschermingswet van 15 november 1967, zijn volgens artikel 1 als beschermde diersoort in de zin van de Natuurbeschermingswet voor het gehele land o.a. alle soorten hagedissen (Sauria) aangewezen.

Volgens het „4e Herpetogeografisch Verslag 1964” over de verspreiding van de reptielen en amphibieën in Nederland, uitgave van de Nederlandse Vereniging voor herpetologie en terrariumkunde „Lacerta” samen met het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, is - voor zover bekend - Maastricht de enige plaats in Nederland waar de Muurhagedis nog met zekerheid voorkomt.

Wetenschappelijke verhandelingen noemen Maastricht o.a. als vindplaats reeds in 1897, verder in 1921, 1929, 1949, 1950, 1958. Meer recente waarnemingen van dit reptiel dateren uit de periode 1964 - 1974, o.a. door leden van de werkgroep Limburg van vorengenoemde vereniging „Lacerta”.

De recente waarnemingen beperken zich tot het fortentstelsel „Bossche fronten”, in het bijzonder tot het meest westelijk gelegen stelsel, genaamd „Dumoulin” en „Stadhouder”.

Dr. P. J. H. van Bree van het Zoölogisch Museum te Amsterdam heeft reeds in 1958 in het Natuurhistorisch Maandblad bepleit om alles in het werk te stellen de Maastrichtse populatie van de Muurhagedis afdoende bescherming te geven.

Zoals op pagina 53 van het genoemde 4e Verslag wordt vermeld is het grootste gevaar dat de Muurhagedis in ons land bedreigt, de restauratie van de oude muren, immers de spleten, voegen en gaten vormen onmisbare elementen van zijn biotoop.

Naast schuil- en zonnemogelijkheden is voorts de aanwezigheid van insektenrijke vegetaties absoluut vereist en bovenal rust. Laatstgenoemde factor moet van doorslaggevende betekenis

worden geacht voor de instandhouding van de muurhagedissen-biotoop, de laatste in Nederland.

Résumerend zouden de volgende maatregelen dienen te worden genomen om de populatie veilig te stellen:

1. in eerste instantie trachten het milieu, dat door een té forse ingreep ernstig is aangetast door egalisatie van de binnenterreinen te herstellen, d.w.z. mogelijkheden scheppen voor een her-ontwikkeling van de natuurlijke begroeiing op de stroken langs de voet van de vestingmuren. Dit impliceert een absolute rust en verbod om deze terreinen te betreden.
2. het geheel buiten de restauratie houden van een gedeelte, dat op bijgevoegde kaart *) in rood is aangegeven, door dit deel te bestemmen als natuurreserveaat. Daarbij valt te denken aan de mogelijkheid die de Natuurbeschermingswet biedt, overdracht van dit deel van het terrein aan een natuurbeschermingsinstantie of het treffen van een beheersovereenkomst.
3. bij de restauratiewerkzaamheden die in verband met de gewenste werkverruiming op zeer korte termijn in fases zullen moeten worden uitgevoerd, te werken van oost naar west dus van bastion „Holstein” via bastions „Gelderland” en „Erfprins” en „Saksen” naar het bastion „Stadhouder”. Hierdoor wordt namelijk aan de Muurhagedissen de mogelijkheid gegeven uit te wijken naar het te scheppen refugium (natuurreserveaat).
4. bij de restauratiewerkzaamheden overal de begroeiing boven op de bastions volledig te sparen.
5. een zeer doelmatige afsluiting van het Muurhagedissen-reservaat te bewerkstelligen en als het mogelijk is ook van het overige gedeelte. De kosten van het aanbrengen van dergelijke afsluitingen zouden misschien kunnen worden betaald uit het krediet van f 265.050,00 dat voor de eerste fase der restauratiewerkzaamheden is uitgetrokken. Plaatselijk, namelijk bij de „uitgang” aan de Pastoor Habetsstraat, zou een dichte beplanting met doorndragende struiken en heesters moeten worden aangebracht.

Tenslotte is het van het allergrootste belang dat zolang een definitieve bescherming van de Muurhagedissen-biotoop nog niet verwezenlijkt is, te zorgen dat een herhaling van de ernstige aantasting die in het najaar 1974 heeft plaats gevonden, niet plaats vindt.

Dit dient in de Commissie Hoge Fronten te worden besproken. Het is namelijk niet duidelijk hoe momenteel de eigendoms- en beheersverhoudingen tussen Rijk (Inspectie der Domeinen) en de gemeente Maastricht liggen.

Ten besluite kan worden medegedeeld, dat de werkgroep Limburg van de vereniging „Lacerta” zich bereid heeft verklaard in 1975 en volgende jaren de herpetofauna in de „Bossche Fronten” te inventariseren terwijl getracht zal worden een of meer groepen in te schakelen bij het volgen van de successie in de plantengroei op de thans nog vrij kale, geëgaliseerde gedeelten door het opstellen van plantensociologische kaarten. Deze twee soorten inventarisatie kunnen later het beheer vergemakkelijken.

J. Th. ter Horst

Provinciaal medewerker Staatsbosbeheer Limburg,
afd. Natuurbehoud.

Mede-oprichter en lid van verdienste van „Lacerta”.
Lid „Commissie Hoge Fronten”.

Gebruik makend van de omstandigheid dat de gehele restauratie zal worden uitgestreken over een ruime periode kunnen de natuurbeschermers profiteren van de mogelijkheid dat het uit te sparen refugium eerst over enkele jaren aan de beurt zou zijn. Als in die tussentijd de belanghebbenden, het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, de Dienst der Domeinen, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Landinrichting, kans zien gelden te voteren voor het scheppen van dit unieke natuurreservaat, hebben de laatste Muurhagedissen die in Nederland nog leven, kans om zich daar te handhaven als een soort „laatste der Mohikanen”. Als dan ook nog de Maastrichtse (Limburgse) natuurvrienden meehelpen om recente gegevens te verkrijgen over de fauna en flora – zoals gevraagd op de bijeenkomst van het Natuurhistorisch Genootschap op 6 februari j.l. – moet de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat een en ander ook nog eens werkelijkheid wordt.

Wie het kleine niet eert is het grote niet weert.

Maastricht, 21 februari 1975.

DRIETEENSTRANDLOPER

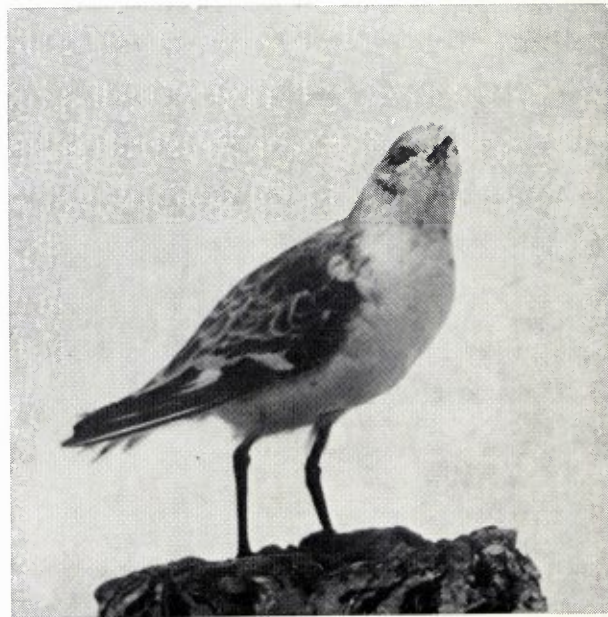
Naar aanleiding van het interessante artikel „Ongewone vogelwaarnemingen langs de Midden-Limburgse Maas” (Natuurhistorisch Maandblad 63; p. 215) lijkt het me nuttig het volgende mede te delen.

Onlangs kwam ik in het bezit van een opgezette Drieteenstrandloper (*Calidris alba* (Pallas)), begin januari 1973 (juiste datum niet bekend) te Weert doodgevonden.

Deze vogel is doortrekker en wintergast langs de kust en wordt maar zelden in het binnenland aangetroffen. Hens vermeldt in zijn „Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg” slechts enkele waarnemingen.

Het exemplaar van Weert zal nog wel een slachtoffer geweest zijn van de novemberorkaan 1972, die meer vogels van de kust in het binnenland deed belanden.

A. W. P. Maassen

Calidris alba (Pallas) Drieteenstrandloper.

(foto: J. Housmans)